

MŰEMLÉKKÖNYVTÁRUNK ÉRTÉKE, HASZNA ÉS GONDOZÁSA

DR. HILLER ISTVÁN

1777-ben és 1806-ban jelentek meg azok a királyi rendeleteink, amelyek *Ratio Educationis* elnevezéssel váltak történelmi értékűekké és amelyek olyan átfogó oktatási-nevelési rendszert jelentettek, amelyre érdemes ma is odafigyelni. Minket elsősorban a könyvtárakra vonatkozó részletek érdekelhetnek, mert ezek különösen sok tanulságos példát mutatnak napjaink megoldandó feladataihoz. Itt mindenekelőtt azt említeném meg, hogy ezek a rendeletek aláhúzzák a könyvtárak nagy fontosságát, szükségességét, nélkülözhetetlenségét. A rendeletek ezen belül hangsúlyozzák azt is, hogy az egyetemi könyvtárnak kell a leggazdagabbnak lennie, mert a hallgatóknak nem az a kötelessége, hogy a tudomány minden fajtájának csupán mázával vonják be magukat, hanem az, hogy a legteljesebb szaktudományi képzettséget sajátítsák el. Ezt viszont a legkiválóbb könyvek folyamatos olvasása és tanulmányozása nélkül sohasem érhetik el. Egyszer egy előadásomban már idéztem a *Ratio Educationis* 268. §-ából, melyet most ismét megteszek — cikkben, íme, először, mert úgy gondolom, hogy valamennyiünk okulására szolgálhat. Egy szóval, arról van szó, hogy milyen követelményekkel lépett fel a rendelkezés az akkori könyvtárigazgatóval szemben. Íme, az idézet:

„Minden könyvtár legfőbb ékessége maga a könyvtárigazgató, aki nem csupán a gondjaira bízott könyvek legalaposabb ismerője, hanem ugyanakkor szaktudásának híre jól ismert a művelt nemzetek körében; aki bármely időben fogadni tudja a tudós vendégeket, különösen a külföldieket, végigvezeti őket a könyvek polcai és oszlopai között, szakértő magyarázattal és válaszokkal rendelkezésükre áll, végül is szakértelméről elismerő véleményt, s maga iránt vonzódást kelt a távozók lelkében. Ebből eléggé kiténik, milyen gonddal kell arra vigyázni, hogy ne férközhessenek e tisztséghez olyan, a tudományos életben ismeretlen férfiak, akikre sem az egyetem könyvtárügye, sem pedig az éremgyűjtemény méltóképpen nem bízható.”

Éppen e rendelkezések évtizedeiben erősödött, izmosodott Selmechányán az akadémiai könyvtár és bizton mondhatjuk, hogy *e fejlesztők, az állományalakítók nagy szakértelemmel és ugyanilyen gondossággal voltak feltő gazdái ennek a könyv- és folyóirat-állománynak*. Igaz — mint láttuk — a törvények is kötelezték őket, és nemcsak az említettek, hanem már ezt megelőzően is találkoznak olyan intézkedésekkel, amelyek nagyon határozottak és egyértelműek voltak. A könyvtár, az 1735. évi alapítás után, lényegében nem volt kötött valamiféle határozott gyűjtőkör kialakításához, hanem előírták a neves szerzők munkáinak beszerzését. Ez a helyzet megváltozott akkor, amikor megjelent a *Bányászati Akadémia* alapító okmánya. Ez már határozott gyűjtőkört írt elő, és meghatározó volt az erdészeti szakirodalom beszerzése szempontjából is. Az alapokmány 5. fejezetének 14. pontjában ugyanis a következőket olvashatjuk:

„A bányászat mellett a fő tárgyat az erdőségek teszik, ezért a praktikánsoknak kellő ismeretekkel kell bírniok az erdők műveléséről és használatáról, minden fajtáról, amelyek a bányában szükségesek, mikor kell azokat vágni és előkészíteni, nem kevésbé arról, miként lehet a jó faszenet megismerni és miként kell az erdőfelügyelőket, favágókat, hántolókat, fuvarosokat és szénégetőket igazgatni.”

Ez tehát nagyon egyértelmű és világos kifejtése annak, amit *Mária Terézia* saját kezűleg írt az alapítólevél tervezetére: az erdészeti oktatására is nagy figyelemmel kell lenni, mert ez a bányászat számára nélkülözhetetlen. *Christof Traugott Delius*, az akadémia harmadik tanára oktatta is az erdészetet, ahogy híres könyvének (Anleitung zur Bergbaukunst, 1773) előszavában maga írta; minden részletében, elméletben és gyakorlatban.

A rendelkezésekből kiemelnék még két olyan dolgot, amely a mai helyzetünkben ugyancsak aktuális lehet. A gyűjteményekkel kapcsolatban általában az volt a hivatalos felfogás, hogy *sem a költség, sem a szándék nem hiányozhat a gyarapításra, egyszóval a szükséges költségeket kincstári költségvetésből fedezni kellett, és ezek az összegek valóban mindig rendelkezésre is álltak*. Bölcs előrelátásról tanúskodott az is, hogy az előírások figyelmeztettek arra, hogy a gyűjteményeket nemcsak a tudományok hazai művelői fogják használni, hanem tanulmányozni fogják azokat, vizsgálat alá vetik őket majd a *külföldről ide jövő tudósok és hallgatók* egyaránt. Az eddig elmondottak alapján megállapítható, hogy együtt volt tehát a pénz, a tudós szakember és a szándék a gyarapításra, megőrzésre és óvásra. Ehhez még hozzátenném, ott volt még egy lényeges komponens, a lelkes tennivágyás, a *munka szeretete és a könyv szeretete*. Így jöttek tehát létre csodálatos gyűjtemé-

Des Aller
Mchtigsten König
reichs inn Ungern warhafftige
Chronick vnd anzeigung / wie das anfang / auff
vnd abgang genummen / wie auch das vilfaltig an
fechtung vnd vberfall gelitten / vnd andern
Nationē schwerlich zūgefüge / vñ sich der Türck
ischen angeiff so lang biß zū vnsern zeytten
so ritterlich erwert hatt / inn dreyßig
Büchern beschryben mitt ihren
Figuren lautter anzeygt vñ
erklärt wirt.

Zu Basel by Rūprecht Wintzer / im Jar
M. D. XLV. Mit K. M. Freyheit inn
sechs jaren nit nachzūtrucken.

Könyvtárunk legőregebb könyve, a Bázselban 1545-ben kiadott Bonfini-mű

nyek, nagy értékű könyvtárak, mint pl. a selmeci Akadémiai Könyvtár, amelyről én itt most szoltam és szólok. Ennek is csak az Erdészeti és Faipari Egyetemen őrzött és gondozott állományáról beszéltek részletesebben. A munka és a könyv szeretetével kapcsolatban is hoznék történelmi példákat a jelenre és a jövőre is példamutató szándékkal.

Amikor az erdészet első professzora kinevezést kapott a selmeczányai akadémia e magas tisztségére, a tudós *Heinrich David Wilckensnek* az volt a legnagyobb gondja, hogy hogyan fogja Németországból Selmecre szállítani könyvtárát. Állandó levelezésben állt ebből kifolyólag a bécsi udvarral, mert azon a véleményen volt, ha nem áll rendelkezésére megfelelő könyvtár, akkor nem tudja oktatói tevékenységét ellátni. Ugorjunk most 120 évet a történelemben — közeledünk jelenünk felé — és vizsgáljuk meg a könyvtár helyzetét. Míg Wilckensnek megtérítették könyvtárának szállítási költségeit, évtizedeken át élvezhette a megbecsülést, hódolhatott könyv- és munkaszeretetének. Ahogy azonban teltek az évtizedek, egyre kevesebb lett a pénz, és a XX. század első évtizedeire az akadémiai könyvtár egyre nehezebb anyagi helyzetbe került. Ebben sok körülmény játszott közre; a háború, Selmecről Sopronba költözés, gazdasági válság stb. Tény, hogy a könyvtár költségvetése évről évre csökkent, és annak jelentékeny részét is más célra kellett fordítani. A könyvtár súlyos helyzetével a nemzetközileg ismert, híres professzorunk, *Fehér Dániel*, a könyvtár akkori igazgatója, még külföldi kiküldetésének idején is foglalkozott. Lappföldi expedíciós útról 1930. augusztus 16-án azt írta a rektornak, hogy egy könyvtárban nem redukcióra van szükség, hanem megfelelő hitellel. A pénzügyileg nehéz helyzetben is a főiskola szellemi életének fellendülése elsősorban a könyvtár áldozatkészségére vezethető vissza. Teljes felelősséget vállalt minden vásárolt tételért és felajánlotta fizetésének 50%-át is, melyet hajlandó volt a könyvtár rendelkezésére bocsátani. Egy egyetemi tanár csak az irodalom teljes birtokában képes ellátni feladatát, és aki nem fejt ki irodalmi működést, az nem teljesíti feladatát és képtelen megfelelni hivatásának. Tudományos intézményeket rideg és kicsinyes pénzügyi korlátok között vezetni éppúgy nem lehet, mint ahogy a főiskolai tanári működést nem lehet egy erő- vagy bányahivatal színvonalán folytatni. Idézem a professzort:

„Nem redukálni és önmagunkat lezüllésztetni kell, hanem a főiskola tudományos eredményeinek a birtokában a szellemi létünkhöz szükséges hitelkereteket ki kell vívnunk mindenkivel szemben, aki ezt belátni nem akarja. A meglévő keretek redukciója ellen küzdeni véleményem szerint egyenesen erkölcsi kötelességünk. Ezzel... álláspontomat egyszer és mindenkorra kifejtettem s ezen változtatni még állásom elvesztése esetén sem vagyok hajlandó, s bármilyen következményekkel is járjon ezen állásfoglalásom, mindig büszke leszek arra, hogy az elmúlt nehéz időkben a főiskola szellemi életének európai színvonalra való emelésének nehéz munkájából, amikor a romokból kellett újat építenünk, nemcsak mint professzor az intézetemben, hanem mint a főiskolai könyvtár vezetője is, állásom kockáztatásával és teljes munkaerőm latbavetésével szerény tehetségem szerint, én is kivettem részemet.”

Minderről azért szoltam részletesen, mert érzékeltetni szerettem volna a könyvtárak megítéléséről szóló álláspontok változását évtizedek, évszázadok folyamán, főleg az anyagi támogatás vonatkozásában. Hosszú időn keresztül az volt az elv és a gyakorlat, hogy nehéz gazdasági viszonyok közepette is biztosítani kell a könyvtárak rendeltetésszerű működését, ehhez minden anyagi eszközt biztosítani kell, a könyvtárak pénzbeli támogatását nem szabad csökkenteni, mert ezzel a jövőt, a fejlődést kockáztatjuk. Azután — mint láttuk — a gazdasági nehézségek idején legelőször a könyvtárakat, a betűt, a könyvet, a folyóiratot érte a kár, mondván, hogy itt lehet leginkább takarékoskodni. Azóta is úgy tudom, mindenütt a világon, ha gazdasági nehézségek vannak, az elsősorban a könyvtárakat, a művelődést sújtja. Szerencsére mindig vannak tudósok, politikusok, akik látják és belátják ennek tarthatatlanságát, és sokat tesznek — *Fehér Dániel*hez hasonló módon is — a szellemi élet szinten tartására, illetve fejlesztésére. Arra persze, alig gondolhat valaki, hogy fizetésének 50%-át is felajánlja a köz javára, de könyvtárosainkban megmaradt a munka és a könyv szeretete. Ugyanakkor előtűk lebeg az elődök példája és szelleme, amely iratlanul is kötelességükké teszi e történelmi állomány óvását, védelmét és gyarapítását is. Az egyetem vezetősége azonosítja magát ezzel a törekvéssel, és ez a mai gazdasági helyzetben nagy dolog, de bölcs előrelátás is.

Azt gondolná az ember, hogy ez a történelmi műemlékállomány holt anyag, szép kiállítási tárgy, hálás bemutatási eszköz. A fejlődés természetesen úgy hozta, hogy az egykori kurrens könyv- és folyóiratanyag ma már részben csak műemlékjellegénél fogva jelenti a könyv értéket. A nagyobb résznek azonban könyvtörténeti, könyvtártörténeti, egyetem-történeti, általános művelődéstörténeti, technikátörténeti

értéke azonban felbecsülhetetlen. Új tantárgyagnak is nélkülözhetetlen forrása. Ezek az anyagok az egyetem történet gondozásának alapjai is. Gondoljunk olyan, kötelező tantárgyakra, mint éppen az erdészettörténet vagy a bútortörténet. Ez a gyűjtemény a XVI. század elejétől fogva napjainkig szemlélteti tudós generációk céltudatos gyűjtő-, fenntartó-, fejlesztő- és óvó munkáját. A párját ritkító műemlék állomány — a soproni Erdészeti és Faipari Egyetemen és a miskolci Nehézipari Műszaki Egyetemen — nemcsak szemet gyönyörködtető különteremben hívja fel magára a figyelmet, hanem bizonyítéka is a múlt, a műszaki-természettudományi kultúra megbecsülésének, páratlan értékű nemzeti kincsünk féltő őrzésének. Nem muzeális értékről van tehát itt szó! Nem csak felbecsülhetetlen kultúrtörténeti értéke, védetté nyilvánítása, meghatározhatatlan antikvárium értéké vagy éppen a korunkban divatos, általános „antik-érték” emeli ezt az állományt a szuperlatívuszok világába, hanem tudományos hasznossága is. Ma sem hagyhatók ugyanis figyelmen kívül megállapítások, pozitív és negatív tapasztalatok, amelyekre már évszázadokkal ezelőt felfigyeltek, amelyeket leírtak, bizonyítottak, de a viharos történelmi korszakban figyelmen kívül hagytak. E könyvek és folyóiratok a könyvtárosok, dokumentátorok becsemlendő tudományos munkája nyomán ismét élők, mint ahogy többségében a bennük levő gondolatok is. Ezt azért állíthatjuk, mert e könyvtár létrejöttét, fejlődését olyan egyetemes tudósok alakították, befolyásolták, mint *Jacquin, Delius, Peithner, Poda, Scopoli, Haidinger, Patzier, Doppler, Wilckens, Feistmantel* stb.

A műemlék könyvtár valamennyi kötete a tudományt, a művelődést szolgálja ma is. Nincs benne haszontalan. Az ősi állomány a jelené is, állandóan használt kutatási eszköz. A könyvtárosok az 1862-ben Selmecbányán készült leltár alapján rekonstruálták a könyveket, folyóiratokat és helyezték el az egyedi kivitelezésű teremben, eredeti sorrendben, a régi, ún. 12 osztályos csoportosítás szerint. (Matematika, fizika és kémia, ásványtan, bányászat és kohászat, sótermelés, pénzverészet és érmészet, erdészet, technológia, vegyes tudományos művek, irodalom, térképek.) A teljes állományról egységes katalógusok készültek és készülnek a két egyetemi könyvtár megállapodása szerint. Racionális cserék voltak és vannak Miskolc és Sopron között és a műemlék állomány két helyen való őrzése és ápolása folytán a két könyvtár között a kapcsolat mindennapos. Közös kiadványok készültek és vannak megjelenőfélben, így a könyvtár 250 éves története. A tudományos kutatók használók elismerő sorai az állomány értékéről vendégkönyvünkben, meggyőzhet bárkit arról, amit ennek az ősi könyv- és folyóirat-állománynak értékéről és mindennapi használatáról írunk, mondunk. A látogatók beírásai, az élmény, melyet az anyag látása nyújt a „múzeumlátogatónak”, ugyancsak megérdemelve egy külön előadást. Számos neves tudós kutatóműhelye is a műemlék könyvtár. Készült itt már számos tudományos munka, doktori disszertáció, könyv, tanulmány. Jelenleg a hamburgi egyetem germanistái találtak számukra egyedülálló kutatási anyagot, de hazai egyetemeink tudósai is vissza-visszatérnek ide munkájuk folytatására. Külön ki szeretnénk emelni, hogy a hazai egyetemek hallgatói is egyre nagyobb számban érdeklődnek a műemlékkönyvtár felől, és ismerkednek az anyaggal.

Könyvtárosaink igyekeznek az anyaggal kapcsolatos legnagyobb és legnehezebb feladattal is megbirkózni. Ez az állomány többoldalú védelme, megóvása, restaurálása és fejlesztése. Mindehhez ugyanis sok pénz kell. Akár a műemlék könyvtár teljes berendezésének technikai védelmére, akár az egyes könyvek kötésvédelmére, hő- és tűzvédelmi, biztonsági berendezésére gondolunk, mindez komoly anyagi ráfordítást igényel. Nehéz gazdasági körülmények között — mint ahogy erről már bőven volt szó — ez egyre nehezebb. Fenntartó intézményünk, az Erdészeti és Faipari Egyetem vezetősége azonban mindmáig rendelkezésünkre bocsátotta a szükséges összegeket, és ezt a jövőre is ígéri. Végül a nehéz feladatsor között is, mégis a legnehezebb az állomány fejlesztése. Ez abból az elvből indul ki, hogy a műemlékkönyvtár nem lezárt állomány, nem lezárt gyűjtemény. Fejlesztését folyamatosan végezzük, úgy, hogy abból indulunk ki, hogy nem kell szereznünk mindazokat a műveket, amelyek valamilyen oknál fogva nem kerültek a selmeci polcokra, nincsenek az állományban, de „ott lehettek volna, ott lehetnének”. Az állománygyarapítás tehát két forrásból táplálkozik, a vásárlásokból és adományozásokból. Mindkettőre sok szép példát hozhatnánk fel. Az antikváriumok, amelyekkel állandó és szoros kapcsolatban állunk, mindig felhívják a figyelmünket arra, amikor bennünket érdeklő, régi szakirodalom jelentkezik náluk. Elővásárlási jogunk van, és ez vonatkozik a könyvaukciókra is. Minden évben értékes anyagokhoz jutunk tehát ilyen vásárlások útján is. Az ajándékozások szép példái azok, amikor az ajándékozó örömét látjuk, hogy kifejezésre juttathatta szeretetét és ragaszkodását az ősi alma mater iránt.